

УДК 159.922.7

СПЕЦИФІКА РОБОТИ ПСИХОЛОГА В ДОШКІЛЬНИХ УСТАНОВАХ

Пройшло вже більше 20 років з тих пір, як в 1988 році вийшла Ухвала Державного комітету СРСР про введення ставки практичного психолога до всіх навчально-виховних установ країни, тобто була організована психологічна служба. Звичайно, процес становлення психологічної служби йшов поступово і довго. Психологи стали з'являтися спочатку в школах, в дитячих садах реальне налагодження психологічної служби почалося значно пізніше.

За останнє десятиліття психологічна служба в дошкільних установах (далі - ДУ) стала завойовувати досить стійкі позиції. Поступово зростало забезпечення дошкільних закладів практичними психологами і соціальними педагогами. Але ці зміни відбувалися дуже повільно.

Дану статтю присвячено специфіці діяльності практичного психолога в дошкільних установах, розкриттю особливостей змісту і деяких форм роботи з дітьми, вихователями, батьками.

Головною функцією психологічної служби є створення і оптимізація умов, сприяючих охороні фізичного і психічного здоров'я дітей, забезпеченню їх емоційного благополуччя, вільному і гармонійному розвитку особистості кожної дитини. Поява психолога в ДУ пов'язана із зміною парадигми освіти, з проголошенням примату особистісно-орієнтованої педагогіки. Психолог покликаний допомогти структурувати освітньо-виховний процес так, щоб він працював на розвиток дитини.

Основні напрями роботи психологічної служби в дитячому саду, в загальні, стандартні. Це психологічна діагностика, коректувально-розвиваюча робота, надання консультативної допомоги дітям, їх батькам, вихователям, психологічна освіта. Але, безумовно, в роботі психолога в ДУ, є свої специфічні особливості.

Успішність роботи психологічної служби в дошкільній установі більшою мірою залежить від грамотного практичного психолога. Психолог в дитячому садку - це перш за все знаюча і глибоко розуміюча дитину людина, що розбирається не тільки в загальних закономірностях і вікових особливостях психічного розвитку дітей, а також і в індивідуальних варіаціях цих особливостей.[1] Діяльність психолога має будуватися саме з опорою на його знання, відповідно до вікових особливостей розвитку дитини, оскільки те, що буде «недобране» нею в певний період, надолужити надалі буде дуже важко або зовсім неможливо.

Психологічна служба, перш за все, повинна забезпечувати супровід дитини з перших днів перебування в ДУ, максимально сприяючи її повноцінному психічному і особистісному розвитку. Психолог стоїть на початку приходу дитини в дитячий садок, а, значить, бере участь в процесі адаптації малечі до нових умов. Адаптивні можливості дитини раннього віку обмежені і перехід в нову соціальну ситуацію може привести до емоційних порушень. Тому ще до появи новачка в дитячій групі психологові і вихователям слід познайомитися з його батьками, дізнатися характерні риси поведінки дитини, її схильності і інтереси, умови розвитку в сім'ї. Система психологічного супроводу дозволяє спостерігати кожну дитину впродовж всіх років перебування в ДУ.

Особливим є і те, що саме в дошкільний період у дитини йде закладка власної індивідуальності. Тому на психологові лежить велика відповідальність за все те, що відбуватиметься з дитиною в дитячому садку і навіть за його межами.

В ДУ у дитини йде процес формування не тільки якостей і властивостей психіки, які визначають собою загальний характер її поведінки, її відносин до навколишнього оточення, але і ті, які являються основою для майбутнього розвитку і виражаються в психологічних новоутвореннях. Відповідно до класичних уявлень, основними психологічними

новоутвореннями дошкільного віку є: виникнення первинного схематичного дитячого світогляду (Л.С. Виготській); виникнення первинних етичних інстанцій (Л.С. Виготській); виникнення супідрядності мотивів (А.Н. Леонтьев); виникнення довільної поведінки (Д.Б. Ельконін, А.В. Запорожець); виникнення особистої свідомості (А.А.Леонтьев). Психологові слід звертати особливу увагу саме на розвиток цих нововведень в психічному розвитку дитини.

Реалізація індивідуального підходу до кожної дитини, індивідуальна робота з дітьми є необхідністю і однієї з головних функцій психолога в ДУ. Вона вимагає тривалого вивчення за допомогою спостереження і відповідних діагностичних методик індивідуальних особливостей розвитку дітей в єдності інтелектуальної, емоційної і вольової сфер. На цій основі іде визначення диференціації навчання і виховання, визначення особливостей взаємин вихователя з дітьми і дітей між собою, вироблення рекомендацій для вихователів і батьків, а в окремих випадках і розробки прийомів корекційної роботи з дітьми, надання допомоги дітям, що потребують особливих навчальних програм і спеціальних форм організації їх діяльності.

Специфічним в роботі психолога в дитячому садку являється знання і дотримання певних умов дослідницької і корекційної роботи з дітьми-дошкільнятами. Порівняно з дітьми шкільного віку, дошкільники потребують більшої уваги, терпіння, спокою, доброзичливості. Слід пам'ятати, що роботу з дитиною треба починати зі встановлення безпосереднього контакту (бесіда, вільна гра), після чого можна приступати до дослідницької та іншої діяльності. Пропонувати завдання дітям потрібно в цікавій, ігровій формі. Треба також пристосовуватись до індивідуальних особливостей дитини - звичному для неї темпу, коливанням настрою і мотивації, слідкувати за стомлюваністю тощо. Було б добре, якби психолог на кожну дитину збирав психологічні матеріали, які дозволятимуть відстежувати динаміку її розвитку, що, у свою чергу, допомагатиме надалі готувати дитину до школи, враховуючи індивідуальні особливості, всі її слабкі сторони.

Особливою є робота психолога спільно з вихователем по підготовці дитини до шкільного навчання. Але це окрема велика тема.

Специфічним є і те, що психолог повинен працювати в тісному взаємозв'язку з вихователями і батьками, а, значить, орієнтуватися в психології дорослих, розуміти і оцінювати позицію, займану дорослим по відношенню до дитини, аналізувати їх спільну діяльність.

Психологу треба налаштовуватись на сумісну діяльність з вихователями і батьками в справі виховання і навчання дитини. Але цей зв'язок встановити не так просто. Треба прикласти багато зусиль для того, щоб зробити команду, плідну, сумісну працю психолога, вихователя, батьків. Така сумісна діяльність є очевидною і необхідною як ніколи. Психолог відповідає за благополучне формування механізмів, за допомогою яких можливе засвоєння того, що дає дитині вихователь. Вихователь може бути дуже хорошим фахівцем, але він не може один забезпечити вирішення численних проблем, особливо психологічного характеру. Наприклад, може прийти мати і запитати: «Мій син з усіма людьми - в дитячому садку, з новим татом і з новою нянею - поводить себе добре. І лише зі мною він постійно вередує», «Моя дитина чогось постійно боїться в ночі», «Моя дитина плаксива» тощо. Дати відповіді на ці питання - не в компетенції вихователя. В цьому випадку вихователь повинен порадити батькам звернутися за консультацією до психолога.

З батьками і вихователями психолог проводить просвітницьку і консультативну роботу.

Починати просвітницьку роботу з батькам (а іноді і з вихователями) треба з роз'яснення того, в чому полягає діяльність психолога взагалі і в дитячій установі, зокрема. Розповісти про напрями діяльності психолога, функції, особливості роботи з дітьми, про ті проблеми, в вирішенні яких він може допомогти.. Це треба робити для того, щоб батьки зрозуміли необхідність звернення до фахівця, знали, до кого конкретно йти, якщо їм необхідна консультація. Тому доцільні такі виступи психолога на батьківських зборах.

Просвітницька робота в умовах дитячої установи має носити профілактичний і освітній характер. У першому випадку йдеться про попередження відхилень в розвитку і поведінці дітей за допомогою інформування батьків і вихователів. Важливою темою також є профілактика насильства над дітьми.

У другому випадку (освітньому) - ознайомлення батьків і вихователів з різними областями психологічних знань, що сприяють самопізнанню, пізнанню навколишніх людей і сфери людських взаємин. Для батьків тут має велике значення знайомство з основами деяких психологічних дисциплін: «Психологія сім'ї», «Дитяча психологія». Для вихователів - психологічна специфіка педагогічних дій і вікові особливості розвитку дітей в контексті вікової, педагогічної і дитячої психології.[2] Вихователь, хоча і отримує знання з психології в учбовому закладі, який він закінчив, але цих знань далеко не достатньо, та і забуваються вони швидко. Батьки ж взагалі можуть бути далекі від психології. Тому просвітницька діяльність психолога з вихователями і батьками є необхідною.

Тематичний зміст просвітницької роботи може визначається як по запитах батьків і вихователів, так і за ініціативою психолога.

Для батьків добре б застосовувати засоби наочної освіти - розміщувати інформацію на стендах, "розкладачках", влаштовувати виставки книг, журнальних статей з різних питань сімейного виховання, показувати фільми. Для цього необхідно мати в ДУ власну бібліотеку

З вихователями можна проводити семінари-тренінги, тематичні обговорення і диспути з питань повноцінного, розвиваючого спілкування з дітьми, про організацію дитячих груп, про загальні і спеціальні здібності (дитяча обдарованість) тощо. Психолог повинен переконувати колег в значущості психологічних знань для успішного виконання ними своїх обов'язків.

Добра просвітницька робота дає можливість психологові придбати авторитет серед батьків і персоналу ДУ.

Але і самому психологові необхідно підвищувати свій професійний рівень. Треба відвідувати курси підвищення кваліфікації для психологів ДУ, семінари і просто зустрічі колег для обміну досвідом, діагностичними методиками, новими програмами, проектами, технологіями, для отримання нової професійної цікавої інформації.

Індивідуальною формою роботи психолога з батьками і вихователями є консультації. Здійснюються консультації по запиту адміністрації, батьків і вихователів, а також самих дітей.

Необхідно відзначити специфіку психологічного консультування в умовах ДУ. Вона полягає в опосередкованому характері консультування, тобто спрямованому на проблеми розвитку, навчання і виховання дитини незалежно від осіб, що запрошують психологічну допомогу. [2]

Звичайно, дитина-дошкільник в дуже рідкісних випадках виступає ініціатором запиту, але вона звикає до роботи з психологом і, можливо, навчиться приймати від нього психологічну допомогу, буде надалі самостійно звертатися за психологічною консультацією. Так поступово формуватиметься культура звернення до психолога, що зараз не дуже часто зустрічається серед дорослих..

З батьками індивідуальні консультації проводяться з проблем розвитку, навчання і виховання дітей, вікових особливостей, підготовки до школи, а також консультації по запитах. Окрім індивідуальних, треба проводити і групові консультації з певної тематики, наприклад «Неслухняна дитина», «Сором'язливість дітей», "Агресивна дитина в сім'ї» тощо, а також лекторії, круглі столи, дискусії по вихованню дітей.

Добре б психологові здійснювати в ДУ ще одну специфічну діяльність - допомагати вихователям зняти психофізичну напругу, тобто проводити заняття

по аутогеному тренуванню, розслабленню і релаксації. Ці заняття дуже важливі для профілактики вигорання.

Отже, ми розглянули тільки деякі особливості роботи практичного психолога в ДУ, що пов'язано з обмеженістю статті. На цю тему можна говорити ще довго, виокремлюючи багато проблем, що виникають в роботі психолога. Але процес становлення психологічної служби ДУ розпочато, він іде, і це – прогресивний і перспективний напрям.

Дійсно, зараз спостерігається позитивний процес збільшення практичних психологів в ДУ, але в процесі розвитку психологічної служби ДУ залишаються невирішеними ряд основних проблем: кадрове забезпечення (психологів в ДУ не вистачає); забезпечення працівників психологічної служби належними умовами праці (психолог має мати окремий робочий кабінет, обладнання, методики і багато чого ще); оплата праці (дуже низькі ставки психологів).

Якщо підходити до вирішення цих проблемам серйозніше, то потрібно говорити про збільшення кількості ставок психологів в кожному дитячому садку і про їх спеціалізацію. Один психолог не може впоратися з величезною різноманітною роботою один. Потрібно, щонайменше три фахівці, кожний з яких має спеціалізуватися на певній діяльності: один - на діагностичній, інший - на корекційній, третій - на консультативній. Але можна цей розподіл зробити і по-іншому, віковому принципу: один працює з дітьми молодшого віку, другий - з дітьми середньої групи, а третій - з підготовчою. Для кожної вікової категорії є свої пріоритетні напрями роботи, наприклад для молодших дітей буде актуальною адаптація, для дітей старших - підготовка до школи.

Робота практичного психолога в ДУ являється дуже необхідною, тому, що забезпечує оптимальність розвитку, виховання і навчання дитини-дошкільника.